

Світлана КОВАЛЬ

кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, kovalsvitlana96@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1565-4029

Юрій МЕЛЬНИЧУК

аспірант, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна, yura.melnychuk.martin@gmail.com

ORCID ID: 0009-0004-7908-7109

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ

Вступ. Рівень фінансової грамотності громадян впливає на можливості оптимально витратити кошти в межах наявних доходів та заощаджувати, виправдано залучити позикові кошти, уникати фінансового шахрайства, зберігати фінансову стабільність та підвищувати добробут.

Мета – узагальнити принципи та цілі Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року, проаналізувати існуючі програми та заходи у сфері підвищення рівня фінансової грамотності домогосподарств України, окреслити перспективи подальшої діяльності у цій сфері.

Результати. Узагальнено принципи та цілі Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року. З'ясовано, що в Україні є позитивні зрушення та значні здобутки у сфері підвищення фінансової грамотності громадян, зокрема: ухвалено рішення про введення у навчальну програму учнів 8–9 класів обов'язкової дисципліни "Підприємництво і фінансова грамотність"; організовано проведення Центром фінансових знань НБУ "Талан" безкоштовних курсів підвищення кваліфікації для педагогів "Фінансова грамотність для освітян"; здійснюється підтримка та консультування громадськими організаціями молоді та підприємців про фінансові рішення для розвитку бізнесу; НБУ проводить інформаційні кампанії протидії фінансовому шахрайству.

Висновки. За результатами дослідження зроблено висновок, що в умовах економічної нестабільності, цифровізації фінансових інструментів та необхідності протистояти фінансовим ризикам підвищення фінансової грамотності громадян стає важливим не лише для домогосподарств, а й для фінансових посередників та держави і потребує подальшого розроблення та реалізації заходів щодо: створення умов для педагогів з підвищення професійних навичок; мотивації дорослих громадян підвищувати рівень фінансової грамотності упродовж усього життя; забезпечення вільного доступу до безкоштовних навчальних та інформаційних матеріалів; проведення тренінгів та інших заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності підприємців.

Ключові слова: фінансова грамотність, стратегія розвитку фінансової грамотності, цифрова фінансова грамотність, діджиталізація, фінансове шахрайство, фінансові рішення домогосподарств, управління особистими фінансами.

Рис.: 1, табл.: 1, бібл.: 27.

Svitlana KOVAL

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,

kovalsvitlana96@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1565-4029

Yurii MELNYCHUK

Postgraduate student, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine

FINANCIAL LITERACY OF UKRAINIAN HOUSEHOLDS: CURRENT STATE AND PROSPECTS FOR IMPROVEMENT

Introduction. The level of financial literacy of citizens affects their ability to optimally spend money within available incomes and save, justifiably attract borrowed funds, avoid financial fraud, maintain financial stability, and improve well-being.

The purpose of the article is to investigate the principles and goals of the National Strategy for Financial Literacy Development until 2030, analyze existing programs and activities in the field of improving the financial literacy of Ukrainian households, and outline the prospects for further activities in this area.

Results. The principles and goals of the National Strategy for Financial Literacy Development until 2030 have been summarized. It has been found that there are positive shifts and significant achievements in Ukraine in the field of increasing the financial literacy of citizens.

Conclusions. Based on the research results, it is concluded that in conditions of economic instability, digitalization of financial instruments, and the need to counter financial risks, improving the financial literacy of citizens becomes important not only for households but also for financial intermediaries and the state. This requires further development and implementation of measures.

Keywords: financial literacy, financial literacy development strategy, digital financial literacy, digitization, financial fraud, household financial decisions, personal financial management.

JEL Classification: G10, G20, I25, O15.

Постановка проблеми. Упродовж життя перед кожною людиною постає необхідність приймати рішення у сфері особистих фінансів або власного бізнесу щодо збалансування доходів і витрат, формування сімейного бюджету. Такі питання можуть стосуватися як вишукування коштів для повсякденних витрат, формування заощаджень, накопичення коштів для відпочинку, придбання дорогавартісних товарів або ін-

вестування, прийняття рішень на важливих етапах життя чи в непередбачуваних ситуаціях в умовах невизначеності. Ефективність вищезгаданих рішень визначається рівнем фінансової грамотності кожного. Володіння знаннями у сфері фінансів забезпечує можливість оптимально витратити кошти в межах наявних доходів та заощаджувати, виправдано залучати позикові кошти, тобто уникати непотрібних боргів та фінансового

шахрайства, зберігати фінансову стабільність. Фінансово грамотні люди володіють значним потенціалом для підвищення рівня життя шляхом управління особистими фінансами й уникнення фінансових ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх років науковці активно досліджують проблематику фінансової грамотності населення. Так, М. Геєнко, Л. Рибіна та Т. Гузенко тлумачать фінансову грамотність як “знання та розуміння фінансових процесів, навички управління фінансовими ресурсами та уміння приймати обґрунтовані фінансові рішення” [1]. Як знання будь-якого члена суспільства (який не має спеціальної освіти), котрі дають можливість розуміти суть фінансових відносин та їх роль у суспільстві, доцільність участі громадян в економічному розвитку країни (через заощадження, сплату податків, залучення кредитних коштів, розрахунки з іншими економічними суб’єктами, індивідуальні інвестиції тощо), визначають фінансову грамотність А. Тимків та Г. Сидор [2, с. 12].

Не лише як знання, а й навички управління фінансовими ресурсами для досягнення особистого фінансового добробуту розглядає фінансову грамотність С. Домбровська [3, с. 6]. Автор вказує на властивість фінансової грамотності позитивно впливати на “розвиток підприємливості та ініціативності, здатність реалізовувати власні ідеї, формувати суспільні цінності, брати активну участь у суспільному житті, управляти власним життям і кар’єрою, розв’язувати фінансові проблеми” [3, с. 7]. Близьке за змістом трактування дає Н. Дорошенко, який наголошує, що такі знання та навички мінімізують ризики та максимізують ефективність розпоряджання власними коштами [4].

На думку Т. Латковської, фінансова грамотність проявляється не лише у знаннях

про фінансові ринки, фінансові послуги та інструменти, а й у здатності використовувати такі знання на практиці, усвідомлюючи наслідки своїх дій і готовність нести відповідальність за прийняті рішення [5, с. 431].

Науковці Н. Приказюк та Ю. Ходаківська обґрунтували необхідність підвищення рівня фінансової грамотності населення. На думку вчених, громадяни, які є споживачами фінансових послуг, недостатньо володіють знаннями та вміннями для прийняття ефективних рішень щодо фінансових продуктів та послуг, що у середовищі агресивної пропозиції та реклами зумовлює накопичення значних ризиків, здатних загострити проблеми не лише національного, а й світового масштабу [6, с. 31].

На думку В. Лавренюк та А. Лавренюк, фінансова грамотність є навичкою, котра необхідна для ефективного управління особистим фінансовим благополуччям у складному фінансовому просторі [7, с. 60].

Досліджуючи фінансову грамотність домогосподарств, Т. Кізіма виявила її вплив на фінансову поведінку громадян, довела, що володіння фінансовими знаннями та аналіз основних економічних тенденцій створює передумови для формування оптимальних стратегій фінансової поведінки [8, с. 17]. На думку науковиці, “фінансово грамотне населення здатне попереджати бідність, приймати більш ефективні та зважені фінансові рішення, сприяє стабільному розвитку фінансових ринків та стимулює економічне зростання в країні” [8, с. 16].

Як фактор економічного зростання країни, інструмент подолання бідності та підвищення рівня доходів громадян розглядають фінансову грамотність Л. Птащенко та Д. Колінчук [9, с. 92]. Автори вважають можливим досягнення економічних успіхів лише за умови володіння громадянами навичками прийняття свідомих рішень у фінансовій сфері.

Дослідження напрямів підвищення рівня фінансової грамотності домогосподарств, здійснене групою науковців (М. Дубина, А. Тарасенко, О. Тарасенко), дало змогу сформулювати змістовні риси, що характеризують фінансову грамотність як об'єкт досліджень: знання про фінансові послуги; формування у процесі навчання та пізнання явищ і процесів; база для прийняття фінансових рішень домогосподарствами, які у подальшому впливають на якість життя та рівень доходів [10].

І хоча напрацювання науковців щодо фінансової грамотності громадян є доволі вагомими, наявність численних фінансових ризиків, що супроводжують пошук джерел доходів та здійснення витрат домогосподарствами, необхідність здійснення оптимального вибору фінансових послуг та інструментів зумовлюють потребу подальших досліджень у цій сфері.

Метою статті є узагальнення принципів та цілей Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року, оцінка існуючих програм і заходів у сфері підвищення рівня фінансової грамотності домогосподарств України та окреслення перспектив подальшої діяльності у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансово грамотні громадяни здатні не лише забезпечити фінансову стабільність власного домогосподарства, а й розпочинати та провадити власний бізнес, створювати додаткові робочі місця, заощаджувати й інвестувати власні кошти і, таким чином, стимулювати економічний розвиток держави загалом. Процеси цифровізації фінансового ринку, різноманіття фінансових продуктів, зменшення заощаджень та підвищення фінансової вразливості в умовах війни, збільшення кількості випадків застосування шахрайських схем та необхідність ухвалення зважених фінансових рішень в умовах невизначеності зумовлю-

ють особливу увагу до питань фінансової обізнаності громадян України. Саме тому підвищення рівня фінансової грамотності населення є одним із актуальних питань, які потребують вирішення на рівні держави.

У сучасних економічних умовах, ускладнених повномасштабною війною, посиленням соціального розшарування населення, постають нові виклики забезпечення фінансової стійкості домогосподарств в Україні. Так, за даними ООН на кінець 2023 р. кількість вимушених українських мігрантів становила більше як 6,35 млн осіб (приблизно сьома частина населення України до початку війни), чисельність внутрішньо переміщених осіб в Україні – більше як 3,5 млн осіб [11]. Результати опитування, проведеного соціологічною групою “РЕЙТИНГ” у вересні 2023 р., свідчать, що більше як 60% наших громадян відчули погіршення їх фінансового становища, водночас 23% українців сподіваються на покращення особистого економічного становища наступного року, 41% не очікують змін і 21% готуються до погіршення фінансового стану [12].

Емоційну нестабільність українців, зумовлену війною, використовують шахраї, які пропонують фінансову допомогу міжнародних і благодійних організацій, застосовують інші шахрайські схеми. За результатами опитування НБУ, за період від лютого 2022 р. 11% наших співвітчизників стали жертвами шахраїв [13]. 52,74% ошуканих українців постраждали під час купівлі або продажу в інтернеті, 18,57% – через оволодіння і крадіжку персональних даних, 12,04% – через злам соцмереж, 10,18% – через виманювання інформації по телефону [13].

У таких надскладних умовах посилюється потреба у розробленні та реалізації заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності населення. Яскравим проявом державної політики у цій сфері

є ухвалення у 2024 р. Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року [11]. При розробленні цієї Стратегії враховувалися рекомендації із фінансової грамотності Ради Організації економічного співробітництва та розвитку. Поняття “фінансова грамотність”, запропоноване ОЕСР, передбачає “поєднання фінансової обізнаності, знань, навичок, ставлення та поведінки, необхідних для прийняття обґрунтованих фінансових рішень і досягнення індивідуального фінансового добробуту” [14]. Крім того, за основу бралися результати загальнонаціонального дослідження рівня фінансової грамотності населення України, організованого Проектом USAID “Трансформація фінансового сектору” у співпраці з Національним банком України [15].

Реалізація Стратегії спрямована на підвищення рівня фінансової стійкості українських домогосподарств, створення передумов для поліпшення добробуту за будь-яких умов шляхом об’єднання зусиль різних установ та численних заходів із підвищення рівня фінансової грамотності [11]. Успішність заходів базується на дотриманні принципів співпраці зацікавлених сторін (табл. 1).

Національна стратегія розвитку фінансової грамотності передбачає реалізацію заходів за п’ятьма стратегічними напрямками (рис. 1).

Для набуття знань та умінь у фінансовій сфері Стратегією передбачено розроблення й оновлення навчальних програм для молоді та дітей (зокрема дошкільного віку). Відповідно до рішення Міністерства освіти і науки України, починаючи із 2025 р., стає обов’язковою дисципліна “Підприємництво і фінансова грамотність” для учнів 8–9 класів. Так, учні 8 класу матимуть можливість ознайомитися з розвитком фінансової культури та основами фінансової грамотності людини. Учні 9 класу отримують базові знання про гроші і їх призначення, про банківські і небанківські фінансові установи та фінансові послуги, пропоновані ними; оволодіють інформацією про захист прав споживачів фінансових послуг; ознайомляться із основами підприємництва та матимуть можливість взяти участь у практичному проекті “Шкільне підприємництво – від ідеї до реалізації” [16]. Школярі інших класів матимуть можливість поглиблювати фінансові знання та здобути навички з управління особистими фінансами на вибіркових чи

Таблиця 1

Принципи реалізації Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 р. [11]

Принцип	Зміст
партнерство	об’єднання зусиль усіх учасників сприятиме результативності заходів, спрямованих на підвищення фінансової грамотності
системність	заходи, спрямовані на підвищення фінансової грамотності, мають здійснюватися впродовж життя особи, поглиблювати знання про особливості функціонування національної економіки та переконання необхідності ефективного управління особистими фінансами для забезпечення фінансової стійкості
практичність	заходи та навчальні матеріали мають містити практичні ситуації та враховувати вимоги часу, особливі потреби цільових груп
доступність	матеріал має бути поданий доступною мовою із застосуванням різноманітних каналів донесення інформації, використанням специфічних методів і засобів навчання, із врахуванням вікових особливостей цільових груп, інклюзивності доступу до інформаційних і навчальних матеріалів з управління особистими фінансами
масштабність	заходи підвищення рівня фінансової грамотності мають охоплювати населення усіх регіонів України, зокрема сільських та гірських місцевостей

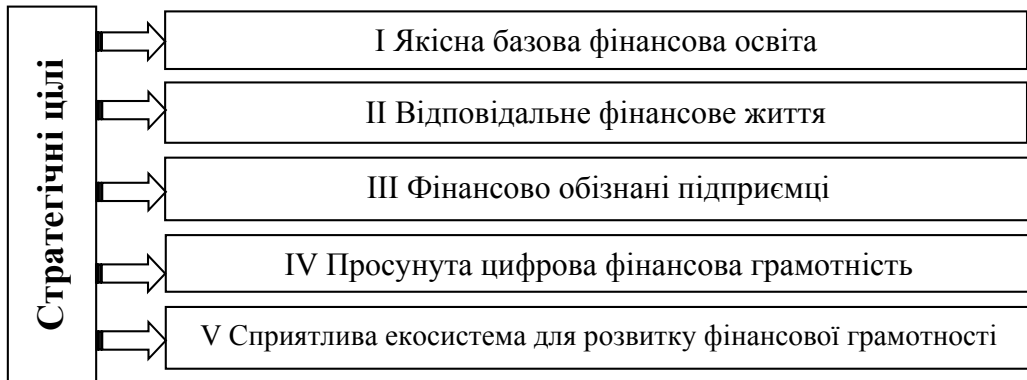

Рис. 1. Стратегічні цілі Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року [11]

факультативних курсах. Результативним є застосування міждисциплінарного підходу для вивчення окремих питань фінансової грамотності у викладанні інших дисциплін.

Якісна фінансова освіта передбачає можливості педагогів підвищувати професійні навички за допомогою онлайн-курсів, тренінгів з фінансової грамотності. Так, на сайті Центру фінансових знань НБУ “Талан” [17] розміщено численні безкоштовні навчальні матеріали та зручні інструменти, які можна використати у викладанні дисциплін фінансового спрямування. Національним банком України (при залученні провідних експертів фінансового ринку) розроблено безкоштовний курс підвищення кваліфікації для педагогів “Фінансова грамотність для освітян” [18], який забезпечить формування професійних і предметних компетентностей за напрямом “Фінансова грамотність” та допоможе у викладанні предмета “Підприємництво та фінансова грамотність”. У Західноукраїнському національному університеті здійснюється підготовка здобувачів бакалаврського та магістерського рівнів вищої освіти за освітньо-професійною програмою “Фінансова грамотність” спеціалізації “Цифрові технології”, яка спрямована на підготовку “висо-

кокваліфікованих соціально-відповідальних фахівців професійної освіти з високим комунікативним рівнем, здатних на основі наукового пошуку і творчої самореалізації та у межах набутих компетентностей ідентифікувати й вирішувати складні спеціалізовані завдання і практичні проблеми, пов’язані з підвищенням рівня фінансової грамотності, на основі інноваційних освітніх методик професійно викладати фінансову грамотність у закладах освіти України, що дасть їм змогу бути активно залученими до національного освітньо-професійного і наукового простору” [19].

Інтересу до набуття базових фінансових знань і навичок сприяє проведення мотиваційних заходів, до яких долучають педагогів, дітей та молодь. Яскравим прикладом таких заходів є міжнародна інформаційна кампанія з фінансової грамотності, яку щорічно проводить Організація економічного співробітництва та розвитку – Global Money Week (Всесвітній тиждень грошей). Основною метою кампанії є підвищення рівня фінансової грамотності дітей та молоді шляхом формування необхідних знань, умінь та поведінки, які є необхідними для прийняття зважених фінансових рішень та досягнення фінансового добробуту.

В Україні офіційним координатором заходів Global Money Week є Національний банк України. У 2024 р. до участі у цих заходах долучилося близько 3500 організацій та закладів, що у п'ять разів більше, порівняно з попереднім роком, близько 6 тис. педагогічних працівників; чисельність активних учасників становила понад 152 тис. осіб [20]. Про інтерес до проблем фінансової освіти в Україні свідчить понад 1,1 млн переглядів інформаційних та освітніх матеріалів на інтернет-ресурсах Національного банку України, партнерів та учасників кампанії [20]. Викладачі та студенти Західноукраїнського національного університету щорічно долучаються до просвітницьких заходів з фінансової грамотності в межах Global Money Week, беруть участь та перемагають у конкурсі найактивніших закладів освіти.

Ціль II “Відповідальне фінансове життя” передбачає створення умов та мотивації для українців (віком від 18 до 79 років) підвищувати рівень фінансової грамотності упродовж усього життя. Зокрема, удосконалювати навички у сфері особистого фінансового планування та управління боргами, вміння заощаджувати кошти та їх інвестувати. Покращення таких умінь позитивно впливатиме на фінансову стійкість домогосподарств та підвищення рівня їх добробуту, здатність ухвалювати оптимальні фінансові рішення в умовах невизначеності. Досягнення цілі вбачає, що фінансово грамотні громадяни розуміють особливості діяльності фінансових установ та вміють оцінювати потребу у різноманітних фінансових послугах, усвідомлюють залежність між рівнем ризику та доходом.

Однією із важливих цілей Стратегії є заходи, спрямовані для формування фінансових компетенцій існуючих та потенційних підприємців. Високий рівень фінансової обізнаності у сфері підприємницької діяльності

сприятиме підвищенню економічної активності та матиме особливе значення для економіки України як у період війни, так і у період повоєнного відновлення. Реалізація цілі III “Фінансово обізнані підприємці” передбачає розроблення та вільний доступ до безкоштовних навчальних та інформаційних матеріалів, проведення тренінгів та інших мотиваційних заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності підприємців. Яскравим прикладом можливостей реалізації цілі III Стратегії є діяльність ГО “Вест Юкрейн Діджитал”, що є частиною загальнонаціонального проєкту, спрямованого на розвиток підприємництва Дія.Бізнес [21]. Громадська організація “Вест Юкрейн Діджитал” консультує підприємців малого і середнього бізнесу та осіб, які хочуть започаткувати власну справу. Зокрема, в офлайн-центрах Дія.Бізнес функціонують консультаційні зони від UKRSIBBANK BNP Paribas Group та Mastercard, де будь-яка зацікавлена особа може отримати інформацію про фінансові рішення для розвитку бізнесу. З метою удосконалення навичок вітчизняних підприємців Дія.Бізнес, UKRSIBBANK BNP Paribas Group та Mastercard реалізують безкоштовну освітню програму “Фінансист”, яка забезпечує поглиблення знань про управління фінансами, можливості розвитку вітчизняного підприємництва, маркетингові стратегії тощо [22].

Крім того, упродовж вересня 2022 р. – лютого 2023 р. за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) на базі центрів Дія.Бізнес у Тернополі та Ужгороді організовано підтримку для побудови інклюзивної бізнес-спільноти у Закарпатській та Тернопільській областях. Особливу увагу зосереджено на консультативно-просвітницькій підтримці з питань розвитку переміщених малого та середнього бізнесу та бізнесу внутрішньо переміщених осіб [23]. В межах проєкту за цей період нада-

но консультаційну підтримку 150 суб'єктам малого та середнього бізнесу, переміщених зі сходу та центру України, та внутрішньо переміщеним особам, проведено 26 освітніх заходів, спрямованих на розвиток підприємницької діяльності, поглиблення професійних навичок та набуття нових знань підприємців [23].

На порталі Дія підприємці та усі зацікавлені можуть переглянути серіал "Фінансова грамотність для підприємців", який складається із 11 серій і сприятиме вирішенню проблем у цифровому середовищі. Перегляд серіалу дає можливість не лише ознайомитися з теоретичною інформацією, а й виконувати практичні завдання після кожної серії [24].

Діяльність "JA Україна", яка є частиною міжнародної спілки некомерційних організацій Junior Achievement, покликана підвищувати рівень знань молоді для формування їх підприємницьких навичок. "JA Україна" залучає українську молодь до освітніх програм з основ економіки та підприємництва, сприяючи вихованню економічно обізнаних, підготовлених до успішної діяльності в різних сферах економіки, ініціативних та креативних, впевнених у майбутньому молодих українців [25]. На онлайн-платформі Junior Achievement Ukraine молодь віком 15–18 років може навчатися за програмою "Фінансова грамотність", яка розроблена фахівцями Junior Achievement USA і її матеріали адаптовано до українського законодавства [26].

Трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці загалом та на фінансовому ринку зокрема, значною мірою обумовлені процесами діджиталізації. Поширення цифрових технологій у фінансовій сфері дає переваги, але супроводжується підвищеними ризиками, зокрема імовірністю фінансового шахрайства. В умовах діджиталізації фінансових послуг підвищення рівня цифрової фінансової грамотності громадян стає запорукою фінансової стійкості домогосподарств.

Саме тому досягнення цілі IV "Просунута цифрова фінансова грамотність" передбачає розроблення доступних онлайн-каналів для підвищення фінансової обізнаності громадян, проведення роз'яснювальної роботи працівниками фінансових установ, зрозуміле та просте донесення інформації ЗМІ про можливості та переваги використання цифрових інструментів та існуючі ризики, що особливо важливо для громадян старшого віку. Досягнення цієї мети сприятиме розумінню цифрових фінансових послуг населенням та їх активному використанню, а також здатності протидіяти фінансовому шахрайству. Національним банком України та Департаментом Кіберполіції Національної поліції України здійснюється потужна інформаційна кампанія протидії фінансовому шахрайству #ШахрайГудбай, яка сприяє оволодінню навичками українців безпечно здійснювати безготівкові та онлайн-платежі [27]. У межах цього проєкту у доступній формі поширюється інформація про основні правила особистої фінансової безпеки, зокрема: платіжна безпека, покупки онлайн, фінансовий номер, телефонне шахрайство.

Реалізації Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року сприятиме "Сприятлива екосистема для підвищення фінансової грамотності" (ціль V). Лише об'єднання зусиль органів державної влади та органів місцевого самоврядування, освітніх закладів, фінансових установ та експертів фінансового ринку, усіх бажаючих, налагодження тісної співпраці із представниками Міжнародної мережі фінансової освіти ОЕСР стане потужною базою для досягнення позитивних результатів у сфері підвищення рівня фінансової грамотності українських громадян.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що питання підвищення

фінансової грамотності громадян в умовах економічної нестабільності, цифровізації фінансових інструментів та необхідності протистояти фінансовим ризикам стає важливим не лише для домогосподарств, а й для фінансових посередників та держави. Саме тому реалізація Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року потребує об'єднання зусиль усіх зацікавлених стейкхолдерів шляхом:

- розроблення й оновлення навчальних програм для молоді та дітей;
- створення умов для педагогів підвищувати професійні навички за допомогою онлайн-курсів, тренінгів з фінансової грамотності, здобуття бакалаврського та магістерського ступеня вищої освіти за освітньо-професійною програмою “Фінансова грамотність”;
- проведення мотиваційних заходів із залученням педагогів, дітей та молоді;
- створення умов та мотивації для дорослих громадян підвищувати рівень фінансової грамотності упродовж усього життя, тобто удосконалювати навички у сфері особистого фінансового планування та управління боргами, вміння заощаджувати кошти та їх інвестувати, розвивати уміння приймати оптимальні фінансові рішення в умовах невизначеності, протистояти фінансовому шахрайству, усвідомлювати залежність між рівнем ризику та доходами;
- розроблення та вільного доступу до безкоштовних навчальних та інформаційних матеріалів, проведення тренінгів, інших мотиваційних заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності підприємців;
- проведення консультативно-просвітницької підтримки з питань розвитку переміщеного малого та середнього бізнесу та бізнесу внутрішньо переміщених осіб;
- підвищення рівня знань молоді для формування їх підприємницьких навичок, виховання економічно обізнаних, підготовлених до успішної діяльності в різних сферах економіки, ініціативних та креативних, впевнених у майбутньому молодих українців;
- розроблення доступних онлайн-каналів для підвищення фінансової грамотності громадян, проведення роз'яснювальної роботи працівниками фінансових установ, зрозуміле та просте донесення інформації ЗМІ про можливості та переваги використання цифрових інструментів та існуючі ризики;
- реалізація інформаційних кампаній протидії фінансовому шахрайству.

Результати проведеного дослідження дають змогу зробити висновок про позитивні зрушення та значні здобутки у сфері підвищення фінансової грамотності українців. Водночас продовження втілення у повсякденне життя українців заходів, передбачених Національною стратегією розвитку фінансової грамотності до 2030 року, є запорукою не лише підвищення добробуту домогосподарств України, а й важливою умовою економічної стабільності держави загалом.

Список використаних джерел

1. Геєнко М., Рибіна Л., Гузенко Т. *Фінансова грамотність та професійний розвиток: ключові компоненти стратегії розвитку кадрового та інтелектуального потенціалу закладами вищої освіти. Економіка та суспільство. 2023. № 47.* <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-96>.
2. Тимків А. О., Сидор Г. В. *Фінансова інклюзія як складова відновлення економіки України. Інклюзія і суспільство. 2022. Вип. 1. С. 5–14.* URL : <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/2/1>.

3. Домбровська С. О. Сучасні методи формування фінансової грамотності населення України. *Освітня аналітика України*. 2022. № 3. С. 5–14.
4. Дорошенко Н. О., Романів В. В. Фінансова грамотність населення України. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6682>. DOI: 10.32702/2307-2105-2018.11.79.
5. Латковська Т. А. Підвищення рівня фінансової грамотності та фінансової освіти – виклик сучасності. *Наукові праці Національного університету “Одеська юридична академія”*. 2013. Т. 13. С. 429–438. URL : <http://www.naukovipraci.nuova.od.ua/arhiv/tom13/45.pdf>.
6. Приказюк Н., Ходаківська Ю. Цифрова фінансова грамотність: компоненти та методи підвищення. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 2. С. 31–37. <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.31.37>.
7. Лавренюк В. В., Лавренюк А. В. Підвищення фінансової грамотності населення: зарубіжний досвід. *БІЗНЕС ІНФОРМ*. 2022. № 1. С. 59–67. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-59-67>.
8. Кізима Т., Шаманська О. Фінансова грамотність населення і фінансова поведінка домогосподарств: аспекти взаємовпливу. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 1. С. 16–26.
9. Птащенко Л. О., Колінчук Д. В. Актуальності підвищення рівня фінансової грамотності українців у період розвитку фінтеху. *Економіка і регіон*. 2021. № 4. С. 92–99. URL : https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/11216/1/%D0%95%D1%96%D0%A0%204_83_2021-92-99.pdf.
10. Дубина М., Тарасенко А., Тарасенко О. Напрямки підвищення рівня фінансової грамотності домогосподарств в умовах диджиталізації сфери фінансових послуг. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-17>.
11. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року затв. рішенням Правління Національного банку України від 12 квітня 2024 року № 119-рш. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Literacy.pdf?v=7.
12. Двадцять четверте загальнонаціональне опитування “Україна в умовах війни”. *Настрої та економічне становище населення (5–7 вересня 2023)*: Соціологічна група “РЕЙТИНГ”. URL : https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvadcyat_chetverte_zagalnonac_onalne_opituvanny_ukra_na_v_umovah_v_yni_nastro_ta_ekonom_chne_stanovi.html.
13. Кожен дев'ятий опитаний українець став жертвою шахраїв від початку повномасштабного вторгнення: результати опитування НБУ. URL : <https://opendatabot.ua/analytics/stopfraud-nbu>.
14. OECD Council Recommendation on Financial Literacy. 2020. URL : <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>.
15. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні. Проект USAID “Трансформація фінансового сектору”. 2021. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4.
16. Фінансова грамотність і підприємництво: якою буде нова дисципліна для 8–9 класів “НУШ”. 20.03.2024 р. URL : <https://nus.org.ua/news/finansova-gramotnist-i-pidpryemnytstvo-yakoyu-bude-nova-dystsyplina-dlya-8-9-klasiv-nush/>.
17. Освітні кампанії. Центр фінансових знань НБУ “Талан”. URL : <https://talan.bank.gov.ua/zahody#useful-resources>.
18. Курс з підготовки вчителів пілотних шкіл НУШ для викладання предмета “Підприємництво і фінансова грамотність” від Національного банку України. URL : <https://talan.bank.gov.ua/zahody#pidvyshchennia-kvalifikatsii>.
19. Освітньо-професійна програма “Фінансова грамотність”. URL : https://www.wunu.edu.ua/opp/2024_OPP/magister/ffo/015.39_%20Fin_hramotnist_mah_2024.pdf.
20. Global Money Week 2024: результати проведення в Україні. URL : <https://events.bank.gov.ua/gmw2024/>.

21. Офіс, де створюють проекти, що випереджають час! West Ukraine Digital. URL : <https://westdigital.org.ua>.

22. Програма “Фінансист” – нові можливості для українського бізнесу завдяки партнерству центрів Дія.Бізнес з UKRSIBBANK та Mastercard. URL : <https://westdigital.org.ua/finansist>.

23. Реалізація підтримки у розбудові інклюзивної бізнес-спільноти в Тернопільській та Закарпатській областях. URL : <https://diia-business-terнопil.com/>.

24. Фінансова грамотність для підприємців: Дія. Освіта. URL : <https://osvita.diia.gov.ua/courses/finansova-gramotnist-dla-pidpriemciv>.

25. Розвивай та практикуй свої підприємницькі навички. Junior Achievement Україна. URL : <https://ja-ukraine.org/>.

26. Програма “Фінансова грамотність”. Junior Achievement Україна. URL : <https://ja-ukraine.org/programs/prohrama-finansova-hramotnist/>.

27. Інформаційна кампанія #ШахрайГудбай. Національний банк України. URL : <https://promo.bank.gov.ua/stopfraud/>.

References

1. Heienko, M., Rybina, L., Huzenko, T. (2023). *Finansova hramotnist ta profesiyni rozvytok: kliuchovi komponenty stratehii rozvytku kadrovoho ta intelektualnogo potentsialu zakladamy vyshchoi osvity* [Financial literacy and professional development: key components of the strategy for the development of personnel and intellectual potential by institutions of higher education]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 47. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-96/>.

2. Tymkiv, A. O., Sydor, H. V. (2022). *Finansova inkluziia yak skladova vidnovlennia ekonomiky Ukrainy* [Financial inclusion as a component of Ukraine's economic recovery]. *Inkluziia i suspilstvo – Inclusion and Society*, 1, 5–14. Available at: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/2/1>.

3. Dombrovska, S. O. (2022). *Suchasni metody formuvannia finansovoi hramotnosti naselennia Ukrainy* [Modern methods of formation of financial literacy of the population of Ukraine]. *Osvitnia analityka Ukrainy – Educational Analytics of Ukraine*, 3, 5–14 [in Ukrainian].

4. Doroshenko, N. O., Romaniv, V. V. (2018). *Finansova hramotnist naselennia Ukrainy* [Financial literacy of the population of Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Efficient Economy*, 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6682> DOI: [10.32702/2307-2105-2018.11.79](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.79).

5. Latkovska, T. A. (2013). *Pidvyshchennia rivnia finansovoi hramotnosti ta finansovoi osvity – vyklyk suchasnosti* [Increasing the level of financial literacy and financial education is a modern challenge]. *Naukovi pratsi Natsionalnogo universytetu “Odeska yurydychna akademiia” – Scientific Works of the National University “Odesa Law Academy”*, 13, 429–438. Available at: <http://www.naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom13/45.pdf>.

6. Prykaziuk, N., Khodakivska, Yu. (2023). *Tsyfrova finansova hramotnist: komponenty ta metody pidvyshchennia*. [Digital financial literacy: components and methods of improvement]. *Innovation and Sustainability*, 2, 31–37. Available at: <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.31.37/>.

7. Lavreniuk, A. V., Lavreniuk, A. V. (2022). *Pidvyshchennia finansovoi hramotnosti naselennia: zarubizhnyi dosvid* [Increasing financial literacy of the population: foreign experience]. *BIZNES INFORM*, 1, 59–67. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-59-67>.

8. Kizyma, T., Shamanska, O. (2014). *Finansova hramotnist naselennia i finansova povedinka domohospodarstv: aspekty vzaiemovplyvu* [Financial literacy of the population and financial behavior of households: aspects of mutual influence]. *Svit finansiv – World of Finance*, 1, 16–26 [in Ukrainian].

9. Ptashchenko, L. O., Kolinchuk, D. V. (2021). *Aktualitety pidvyshchennia rivnia finansovoi hramotnosti ukraintsv u period rozvytku fintekhu* [Actualities of raising the level of financial literacy of Ukrainians in the period of fintech development].

Ekonomika i rehion – Economy and Region, 4, 92–99. Available at: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolitNTU/11216/1/%D0%95%D1%96%D0%A0%204_83_2021-92-99.pdf.

10. Dubyna, M., Tarasenko, A., Tarasenko, O. (2023). Napriamky pidvyshchennia rivnia finansovoi hramotnosti domohospodarstv v umovakh dydzhytalizatsii sfery finansovykh posluh [Directions for increasing the level of financial literacy of households in the conditions of digitization of the financial services sector]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 56. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-17>.

11. National Bank of Ukraine. (2024). Natsionalna stratehiia rozvytku finansovoi hramotnosti do 2030 roku vid 12 kvitnia 2024 r. [National strategy for the development of financial literacy until 2030]. (2024, April, 12). Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Literacy.pdf?v=7.

12. Sociological group “RATING”. Dvadciat chetverte zahalnonatsionalne opytuvannia “Ukraina v umovakh viiny”. Nastroi ta ekonomichne stanovyshche naselennia (5–7 veresnia 2023) [The twenty-fourth nationwide survey “Ukraine in the conditions of war”. Moods and economic situation of the population (2023, September, 5–7)]. Available at: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvadcyat_chetverte_zahalnonac_onalne_opytuvanny_ukra_na_v_umovah_v_vni_nastro_ta_ekonom_chne_stanovi.html.

13. Kozhen deviatyi opytanyi ukrainets stav zherivoiu shakhraiv vid pochatku povnomasshtabnoho vtornnennia: rezultaty opytuvannia NBU [Every ninth Ukrainian surveyed became a victim of fraudsters since the beginning of the full-scale invasion: the results of the NBU survey]. Available at: <https://opendatabot.ua/analytics/stopfraud-nbu>.

14. OECD (2020), OECD Council Recommendation on Financial Literacy. Available at: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>.

15. USAID (2021). Finansova hramotnist, finansova inkluziia ta finansovy dobrot v Ukraini.

Proekt USAID “Transformatsiia finansovoho sektoru” [Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine. USAID Project “Financial Sector Transformation”]. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4.

16. New Ukrainian School. Finansova hramotnist i pidpriemnytstvo: iakoiu bude nova dystsyplina dlia 8–9 klasiv “NUSH” 20.03.2024 [Financial literacy and entrepreneurship: what will be the new discipline for grades 8–9]. Available at: <https://nus.org.ua/news/finansova-gramotnist-i-pidpryemnytstvo-yakoyu-bude-nova-dystsyplina-dlya-8-9-klasiv-nush/>.

17. Center for financial knowledge of the National Bank of Ukraine “Talan” (2024). Osvitni kampanii [Educational campaigns]. Available at: <https://talan.bank.gov.ua/zahody#useful-resources>.

18. National Bank of Ukraine: Kurs z pidhotovky vchyteliv pilotnykh shkil NUSH dlia vykladannia predmeta “Pidpriemnytstvo i finansova hramotnist” [Course on training teachers of pilot schools of NUS for teaching the subject “Entrepreneurship and financial literacy”]. Available at: <https://talan.bank.gov.ua/zahody#pidvyshchennia-kvalifikatsii>.

19. Osvitno-profesiina prohrama “Finansova hramotnist” [Educational and professional program “Financial Literacy”]. Available at: https://www.wunu.edu.ua/opp/2024_OPP/magister/ffo/015.39_%20Fin_hramotnist_mah_2024.pdf.

20. Global Money Week 2024: rezultaty provedennia v Ukraini [Global Money Week 2024: results of conducting in Ukraine]. Available at: <https://events.bank.gov.ua/gmw2024/>.

21. West Ukraine Digital. Ofis, de stvoriiuui proiekty, shcho vyperedzhaiut chas! [An office where projects that are ahead of time are created!]. Available at: <https://westdigital.org.ua>.

22. Prohrama “Finansyst” – novi mozhyvosti dlia ukraïnskoho biznesu zavdiaky partnerstvu tsentriv Diia. Biznes z UKRSIBBANK ta Mastercard [The Financier program – new opportunities for Ukrainian business thanks to the partnership of Diya.Biznes centers with UKRSIBBANK and Mastercard].

tercard]. Available at: <https://westdigital.org.ua/finansist>.

23. Realizatsiia pidtrymky u rozbudovi inkluzyvnoi biznes-spilnoty v Ternopilskii ta Zakarpatskii oblastiakh [Implementation of support in the development of an inclusive business community in the Ternopil and Transcarpathian regions]. Available at: <https://diia-business-ternopil.com/>.

24. Finansova hramotnist dlia pidprijemtsiv. Diia. Osvita [Financial literacy for entrepreneurs. Action. Education]. Available at: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/finansova-hramotnist-dla-pidprijemciv>.

25. Junior Achievement Ukraina. Rozvyvai ta praktykui svoi pidprijemnytski navychky [Develop and practice your entrepreneurial skills] Available at: <https://ja-ukraine.org/>.

26. Junior Achievement Ukraina. Prohrama "Finansova hramotnist" ["Financial literacy" program]. Available at: <https://ja-ukraine.org/programs/prohrama-finansova-hramotnist/>.

27. National Bank of Ukraine. Informatsiina kampania #ShakhrailHudbai [Information campaign #ShakhrailHudbai]. Available at: <https://promo.bank.gov.ua/stopfraud/>.